Journal of Human-Information Interaction
kharazmi University
Online ISSN: 2423-7418
https://hii.khu.ac.ir/
Human-Information INTERACTION

Factors affecting the application of copyright laws in digital libraries

Ali Saatchi [1] | **Hadiseh Ghanbari** [2] ✉ | **Anis Miri** [3]

1. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad. **Email:***alisaatchi@um.ac.ir*
2. Bachelor of Law and Political Science; Ferdowsi University; Mashhad; Iran**. Email**: ***hadisehghn82@gmail.com***
3. Anis Miri PhD in Information Science and Epistemology; Organization of Libraries, Museums and Documentation Center of Astan Quds Razavi; Mashhad; Iran. **Email:** ***anismiri1352@gmail.comir***

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 27 November 2024
Received in revised form 29 December 2024
Accepted 24 January 2025
Published online 3 June 2025

Keywords:
Copyright,
Intellectual Property,
Digital Libraries,
Metasynthesis.

ABSTRACT

Purpose: This issue can prevent them from providing effective and needed services to the user community.

Research Method:The present study, while examining the factors affecting copyright in digital libraries, has presented a model in the field of copyright in digital libraries.The present study was qualitative in terms of its applied purpose and type of data collection and was conducted using the meta-synthesis method. Also, the data and information collection tool was scientific research articles published in reputable Persian and English journals in the last 12 years. In this study, first a code was considered for all the factors extracted from previous studies and then, considering the meaning of each code, they were categorized into a similar concept. Two coders were used to control the extracted codes and categories, and the index in question in this field is the "Kappa" index.

Findings: Based on the analyses conducted using the content analysis method, a total of 8 main categories (policy-making, nature of content, technology development, support for users, support for creators, content producers, nature of use, culture-building) and 18 subcategories for copyright in the digital library were discovered and extracted.

Conclusion: This research shows that copyright laws in digital libraries are very different from traditional libraries. According to the research results, digital libraries need to take a deeper look at copyright laws in order to provide services to their users, with the aim of respecting the rights of producers and users of information resources.

Cite this article: Saatchi, A., Ghanbari, H., & Miri, A. (2025). Factors affecting the application of copyright laws in digital libraries. *Human-Information Interaction*, 12(1), 43-60.

© The Author(s). Publisher: University of Kharazmi.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

Journal of Human-Information Interaction
kharazmi University
Online ISSN: 2423-7418
https://hii.khu.ac.ir/

Extended Abstract

Introduction

The quantitative and qualitative increase in digital libraries is a phenomenon that has emerged in response to the growing need of society to access information. Therefore, digital libraries are facing a major challenge of copyright. This issue can prevent them from providing effective and needed services to the user community.

Methods and Materoal

The present study, while examining the factors affecting copyright in digital libraries, has presented a model in the field of copyright in digital libraries.The present study was qualitative in terms of its applied purpose and type of data collection and was conducted using the meta-synthesis method. Also, the data and information collection tool was scientific research articles published in reputable Persian and English journals in the last 12 years. From 342 articles extracted during the meta-synthesis stages, 58 articles were selected using the Persian keywords "copyright", "intellectual property", "digital libraries" and the English keywords "Copyright, intellectual property, digital libraries" in the databases Normags, Magiran, SID, Science Direct, Emerald, Springer EBSCO, SEVIER, Wiley. Due to the qualitative nature of the data (text), open coding was used to analyze the data. In this coding method, codes are extracted from the text of the article (first-order coding), and then these extracted codes are recoded to form concepts (second-order coding), and finally, concepts are recoded to form categories (text-code-concept-category). In this study, first a code was considered for all the factors extracted from previous studies and then, considering the meaning of each code, they were categorized into a similar concept. Two coders were used to control the extracted codes and categories, and the index in question in this field is the "Kappa" index.

Resultss and Discussion

: Based on the proposed research model, policy-making, the nature of content, the development of technologies, support for users, support for creators, content producers, culture-building, and the nature of use are the most important factors influencing the application of copyright laws to make information accessible to users of digital libraries. Policymaking: In general, policymakers, governments, and national officials play a key role in the policymaking and enforcement of copyright regulations. Copyright laws are usually developed by high-level national authorities and legislators, and digital library managers and operators do not have much involvement in the development of laws, and this can be one of the challenges of legislating copyright in digital libraries. Nature of content: Unlike traditional libraries, digital libraries use different sources to provide information services. These sources do not have the same content and range from software programs to traditional books. Type of use: In terms of type of use, the purpose of the user, the type of library, the status of digitization, and electronic lending are effective components. The provisions of the laws indicate that digital libraries are only able to provide digitized works in the form of digital lending. Protection of authors' rights: Digital libraries can create the possibility of reproducing copyrighted works for themselves by developing legal contracts with publishers

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

Journal of Human-Information Interaction
kharazmi University
Online ISSN: 2423-7418
https://hii.khu.ac.ir/

and authors. In this case, creating clear legal procedures helps to protect the rights of authors. Protecting the rights of users: The main goal of copyright law is to protect the material and moral rights of creators and to ensure that society has access to the information it needs. With the advancement of information technology, legal challenges in the field of copyright are inevitable, and overcoming copyright infringements through file sharing requires finding preventive solutions and using technology, such as metadata standards, to create a balance between the rights of copyright holders and the use of scientific innovations. Content producers: Digital libraries use the method of digitization (Reproduction) to temporarily reproduce first-class works and make them available to users through electronic lending. It is necessary to pay attention to the credibility of the systems and databases and the laws of the countries providing this content in digital libraries. Culture building: In this dimension, three components have been identified: public awareness, transparency of laws, awareness of managers, and determination of civil responsibilities. Transparency of laws is related to cases where copyright laws have been ambiguously worded and have caused misunderstandings by users and managers of digital libraries. Friedman test was used to rank the factors. The test results showed that in this test, the highest mean value is 12.84, thus the factor "Development of technologies" has the highest degree of importance and the first rank. Also, the factors "Nature of use" and "Support for creators" are ranked as the second and third most important. On the other hand, the factors "Nature of content", "Content producers" and "Support for users" have the lowest degree of importance, respectively.

Conclusion

This research shows that copyright laws in digital libraries are very different from traditional libraries. According to the research results, digital libraries need to take a deeper look at copyright laws in order to provide services to their users, with the aim of respecting the rights of producers and users of information resources.

Keywords: Copyright,,Intellectual Property, Digital Libraries, Metasynthesis

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

نشریه تعامل انسان و اطلاعات
https://hii.khu.ac.ir/
چاپ الکترونیکی: ۲۴۲۳-۷۴۱۸
دانشگاه خوارزمی

مولفه های موثر بر کاربرد قوانین حق مولف درکتابخانه‌های دیجیتال

علی ساعتچی [۱]، حدیثه قنبری [۲]✉، انیس میری [۳]

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. **رایانامه:** alisaatchi@um.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. **رایانامه:** hadisehghn82@gmail.com

۳. دکترای علم اطلاعات و دانش شناسی، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، مشهد، ایران. **رایانامه:** anismiri1352@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۰۹/۰۷

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۱۰/۰۱۱

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۱۱/۰۵

تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۰۳/۱۳

کلیدواژه‌ها:
حق مؤلف، مالکیت فکری، کتابخانه‌های دیجیتال، فراترکیب.

چکیده

هدف: افزایش کمی و کیفی کتابخانه‌های دیجیتال، پدیده‌ای است که در پاسخ به نیاز روزافزون جامعه در جهت دستیابی به اطلاعات به وجود آمده است. این مقاله با هدف این مقاله شناسایی عوامل مؤثر در کاربرد قوانین حق مؤلف در کتابخانه‌های دیجیتال تدوین‌شده است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر، ازنظر هدف کاربردی و نوع جمع‌آوری داده‌ها، کیفی و از نوع روش فراترکیب انجام شد. همچنین ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات، مقالات علمی پژوهشی منتشرشده در نشریات معتبر فارسی و انگلیسی در۱۲سال اخیر بود. از ۳۴۲ مقاله استخراج‌شده طی مراحل فراترکیب، ۵۸ مقاله با استفاده از کلیدواژه‌های فارسی حق مؤلف، مالکیت فکری، کتابخانه دیجیتال و کلیدواژه‌های انگلیسی Copyright,intellectual property,digital libraries در پایگاه‌های اطلاعاتی نورمگز، مگیران،Science Direct, Emerald, Springer EBSCO, SEVIER, Wiley SID انتخاب گردید. در این پژوهش ابتدا برای تمام عوامل استخراج‌شده از مطالعات پیشین، کدی در نظر گرفته و سپس با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از کدها، در یک مفهوم مشابه دسته‌بندی شدند. برای کنترل کدها و مقوله‌های استخراجی از دو کدگذار استفاده شد و شاخص موردنظر در این زمینه، شاخص «کاپا»ست.

یافته‌ها: بر اساس تحلیل‌های صورت‌گرفته به کمک روش تحلیل محتوا، درمجموع، تعداد ۸ مقوله اصلی (سیاست‌گذاری ، ماهیت محتوا، توسعه فناوری، حمایت از استفاده‌کنندگان، حمایت از پدیدآورندگان، تولیدکنندگان محتوا، ماهیت استفاده، فرهنگ‌سازی) و ۱۸مقوله فرعی برای حق مؤلف در کتابخانه دیجیتال کشف و استخراج شد. برای رتبه‌بندی عوامل از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد؛ در این آزمون بیشترین مقدار میانگین ۱۲/۸۴است، بدین ترتیب عامل «توسعه فناوری‌ها» از بالاترین درجه اهمیت و رتبه اول برخوردار است. همچنین عوامل «ماهیت استفاده » و «حمایت از پدیدآورندگان » به‌عنوان رتبه دوم و سوم اهمیت قرار دارند. از طرف دیگر عوامل «ماهیت محتوا»، «تولیدکنندگان محتوا» و «حمایت از استفاده‌کنندگان» به ترتیب از کمترین درجه اهمیت برخوردار هستند.

نتیجه‌گیری: این پژوهش نشان می‌دهد، قوانین حق مؤلف در کتابخانه‌های دیجیتال با کتابخانه‌های سنتی تفاوت زیادی دارند. بر اساس نتایج پژوهش، کتابخانه‌های دیجیتال برای ارائه خدمات به کاربران خود باید نیازمندنگرشی ژرف‌تر درزمینه قوانین حق مؤلف باهدف رعایت حقوق تولیدکنندگان و استفاده‌کنندگان منابع اطلاعاتی هستند.

استناد: ساعتچی، علی؛ قنبری، حدیثه؛ و میری، انیس (۱۴۰۴). مولفه های موثر بر کاربرد قوانین حق مولف درکتابخانه‌های دیجیتال. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۱۲(۱)، ۴۳-۶۰.

ناشر: دانشگاه خوارزمی تهران.

© نویسندگان.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

مقدمه

حقوق مالکیت فکری[1] حقوقی است که به خالقان یا صاحبان حق اختراع، علائم تجاری یا آثار دارای حق مؤلف اجازه می‌دهد از مزایای آثارشان بهره‌مند شوند. این حقوق در ماده ۷۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز مشخص‌شده و مربوط به حقوق خصوصی است؛ به‌نحوی‌که حق حفاظت از مزایای مادی و معنوی منتج از آفرینش محصولات علمی، ادبی یا هنری را برای شخص ایجادکننده یا صاحب آن محصول، فراهم می‌کند. حق مالکیت فکری به دو جنبه حقوق مادی و معنوی تقسیم می‌شود. حقوق مادی عبارت است از حق انحصاری نشر، پخش، عرضه، اجرای اثر و غیره؛ و حقوق معنوی شامل حق انتشار، حق حرمت نام و عنوان پدیدآورنده، حق حرمت اثر و حق عدول یا پس گرفتن اثر است (آموزگار، نوروزی و صراف زاده،۱۴۰۱).

حق مؤلف گونه‌ای از مالکیت فکری است که در اصطلاح قانونی به توصیف ایده‌ها و خلاقیت‌های غیرملموسی که ترواش ذهنی است می‌پردازد(وایپو[2]،۲۰۲۳). بر مبنای حق مؤلف به خالق اصلی اثر خلاقانه برای مدت محدود زمانی داده می‌شود تا اثر را تکثیر و توزیع نموده و به دیگران اجازه تکثیر و توزیع اثر را صادر نماید و هرگونه تخطی از این قانون ، توسط دیگران سوءاستفاده تلقی می‌شود. رشد روزافزون نرم‌افزارها، مفهوم حقوق مادی و معنوی و نیز مصادیق مستثنیات حقوق مادی را در مقایسه با آثار ادبی و هنری به مفهوم سنتی آن، دستخوش تغییرات اساسی کرده است ساندرز[3](۲۰۲۳). گسترش بیش‌ازپیش تولید و عرضهٔ محصولات فرهنگی و نقش قابل‌توجه آن در اقتصاد کشورها، سبب پیدایش یاری‌رسانان این محصولات تحت عنوان حقوق مجاور یا حقوق مرتبط گردیده است، به‌گونه‌ای که این حقوق مدت‌هاست جز لاینفک حقوق مالکیت ادبی و هنری به شمار می‌آیند و دراین‌بین بعضی سازمان‌های بین‌المللی، ازجمله سازمان جهانی مالکیت فکری یا مختصراً وایپو به‌منظور تبیین و گسترش مالکیت معنوی در بین جوامع و نیز در محیط الکترونیکی تحقیقات و بررسی هایی کرده است تا بهتر و دقیق‌تر ابعاد و ویژگی‌های آن را مشخص و موقعیت آن را مستحکم نماید(فارمر[4]، ۲۰۲۲).

نگاهی دقیق‌تر به قوانین و مصادیق حق مؤلف در نظام حقوقی مالکیت فکری نشان می‌دهد، حق مؤلف نه‌تنها در پی حمایت از صاحبان اثر است، بلکه پاسخی به نیاز جامعه بشر برای دسترسی به اطلاعات است و به همین جهت، به‌موازات مقررات حقوق انحصاری مؤلفان و هنرمندان که در قوانین ملی و بین‌المللی به‌منظور پاسداشت تلاش‌های آنان و ایجاد انگیزه برای خلق مقرر می‌شود، محدودیت‌ها و استثنائات وارد بر حقوق مالکیت ادبی و هنری نیز برای تأمین دسترسی نیازهای شهروندان جامعه وضع می‌گردد(گریفین[5]، ۲۰۱۹). از سوی دیگر، گسترش روزافزون فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی و ایجاد نشرالکترونیک و استفاده از شبکه‌های ارتباطی در جهان ودردسترس بودن اطلاعات در این شبکه‌ها و توزیع استفاده از اینترنت منجر به شکل‌گیری روش‌های جدید تولید و استفاده از اطلاعات شده است(امانی و محمدی۱۴۰۳). از سوی دیگر، کتابخانه‌ها با توجه به رسالت دیرینه خود در دسترس‌پذیری اطلاعات در پی آن هستند که با تکیه‌بر استثنائات و حمایت‌های قانونی زمینه دستیابی کاربران خود را به اطلاعات فراهم آورند و درعین‌حال، به حقوق صاحبان اثر نیز احترام بگذارند. این در حالی است که در کتابخانه‌های سنتی، به‌واسطه فیزیکی بودن آن، در یک‌زمان خاص اصولاً یک کاربر می‌تواند از آن استفاده کند. درحالی‌که در کتابخانه‌های دیجیتالی به جهت ذات مجازی آن‌ها و حتی رسالت کتابخانه‌های دیجیتالی در به اختیار گذاشتن منابع در خارج از قیود زمانی و مکانی، امکان استفاده‌های زیاد توسط تعداد کاربران بیشتری وجود دارد. همین مسئله سبب می‌شود حین تهیه منابع اطلاعاتی دیجیتالی برای کتابخانه‌های دیجیتالی توجه خاصی به مباحث و قوانین حق مؤلف شود ، درواقع، ظهور و حضور گسترده فضای

[1] -Intellectual Property Rights
[2] - WIPO
[3] - Saunders
[4] - Framer
[5] - Griffin

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

دیجیتال سبب افزایش تنش میان صاحبان محتوا و استفاده‌کنندگان از آن درزمینه حق دسترسی شده است(فیول[1]،۲۰۱۲).

افزایش چالش‌های حقوقی درزمینه ارائه خدمات در کتابخانه‌های دیجیتال، پژوهشگران را بر آن داشته است تا تحقیقات گوناگونی در این زمینه انجام دهند. درحالی‌که سؤالات زیادی پیش روی کاربران و مدیران کتابخانه‌های دیجیتال قرار دارد، پژوهش‌های انجام‌شده نتوانسته‌اند آن‌چنان‌که بایسته و شایسته است به این سؤالات پاسخ دهند و الگوی مناسبی را برای استفاده مدیریان و استفاده‌کنندگان ارائه نمایند. بر همین اساس سؤال پژوهش حاضر این است که کتابخانه‌های دیجیتال چگونه می‌توانند ضمن رعایت قوانین حق مؤلف اطلاعات موردنیاز را در دسترس کاربران خود قرار دهند و چه عواملی در این زمینه تأثیرگذار است.

پیشینه پژوهش

پاپی (۱۴۰۲) در پژوهشی به شناسایی مخاطرات و تهدیدات فنی اثرگذار بر حق مؤلف منابع اطلاعاتی در سامانه‌های اطلاعاتی پرداخت. اقدامات قانونی و تصویب قوانین حق مؤلف تنها بخشی از حمایت‌های قانونی از پدیدآورندگان آثار را پوشش می‌دهد؛ بخشی دیگر، مربوط به اقدامات فنی و پیشگیری از تهدیدات فنی است که نبود آن‌ها نیز نقض حق مؤلف منابع اطلاعاتی در سامانه‌های اطلاعاتی را به همراه دارد. آیشواریا چاتوردی[2](۲۰۲۴) در پژوهشی باهدف شناسایی مشکلات حق مؤلف در امانت الکترونیک کتاب‌های تخصصی حقوق در کتابخانه‌های هند و ایالات‌متحده انجام داد. در این مقاله که با روش کیفی و با استفاده از ابزار مصاحبه ساختاریافته انجام شد، پژوهشگر با تعدادی از کتابدار کتابخانه‌های تخصصی حقوق کشور هندوستان و ایالات‌متحده به‌صورت هم‌زمان مصاحبه کرد. نتایج پژوهش نشان داد که در کتابخانه‌های هندوستان امانت الکترونیک ضوابط ساختاربندی ندارد و کتابداران بر اساس نیاز و خواست مراجعه‌کنندگان به ارائه خدمات می‌پردازند درحالی‌که در کتابخانه‌های ایالات‌متحده کتابدار برای امانت الکترونیک آئین‌نامه‌هایی منطبق با حق مؤلف در اختیاردارند. ونگ و لیپینسکی[3](۲۰۲۳) در پژوهشی پس از مرور مقالات مرتبط با موضوع حق مؤلف دریافتند که مؤسسات کتابخانه‌ای می‌توانند از قوانین حق مؤلف برای پیشبرد مأموریت حیاتی در جهت منافع عمومی استفاده‌کنندگان از طریق درک فرایندهای مختلف حق مؤلف و مسائل مربوط به‌حق چاپ و نشر کتاب و اجرای برخی پیشنهادها در مورد پردازش حق چاپ استفاده کنند. رتناریا[4](۲۰۲۰ بامطالعه قوانین و مقررات دریافت که استفاده از قوانین جهت بهره‌مندی از استثنائات استفاده آموزشی کتابخانه‌های دیجیتالی و مؤسسات مشابه و یا توجه به برنامه‌ریزی برای کسب مجوز از مالکان حق مؤلف می‌تواند کتابخانه‌های دیجیتال را تقویت کند. گادامز[5](۲۰۲۳) در پژوهشی به نتیجه رسید که با پیشرفت فناوری‌های اطلاعاتی چالش‌های حقوقی درزمینه حق مؤلف اجتناب‌ناپذیر است و غلبه بر موارد نقض قوانین حق مؤلف با اشتراک‌گذاری فایل، نیازمند یافتن راه‌حل‌های پیش گیرانه و استفاده از فن‌آوری، مانند استانداردهای ابر داده برای ایجاد تعادل بین حقوق صاحبان حق مؤلف و استفاده از نوآوری‌های علمی است.

مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد، علی‌رغم این‌که پژوهش‌های متعددی درزمینهٔ حق مؤلف در کتابخانه‌های دیجیتال انجام‌شده اما کمتر پژوهشی به تعیین عوامل دخیل بر خدمات کتابخانه‌های دیجیتال و میزان تاثیر این عوامل پرداخته‌اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر ازنظر هدف کاربردی و ازنظر شیوه جمع‌آوری اطلاعات کیفی است که با رویکرد فراترکیب انجام‌شده است. فراترکیب با فراهم کردن نگرش نظام‌مند برای پژوهشگران از راه ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف، موضوعات و استعاره‌های جدید و اساسی را کشف می‌کند و با این روش دانش جاری را ارتقا می‌دهد و دیدی جامع و گسترده را درزمینه

[1] -Fava
[2] - Aishwarya Chaturvedi
[3] -Wang and Lipinski
[4] - Renteria
[5] - Guadamuz

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

مسائل پدید می‌آورد (حبیبی،۱۴۰۰). درر این راستا جهت تکمیل فرایند تحقیق از شیوه فراترکیب و روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷). استفاده‌شده است.

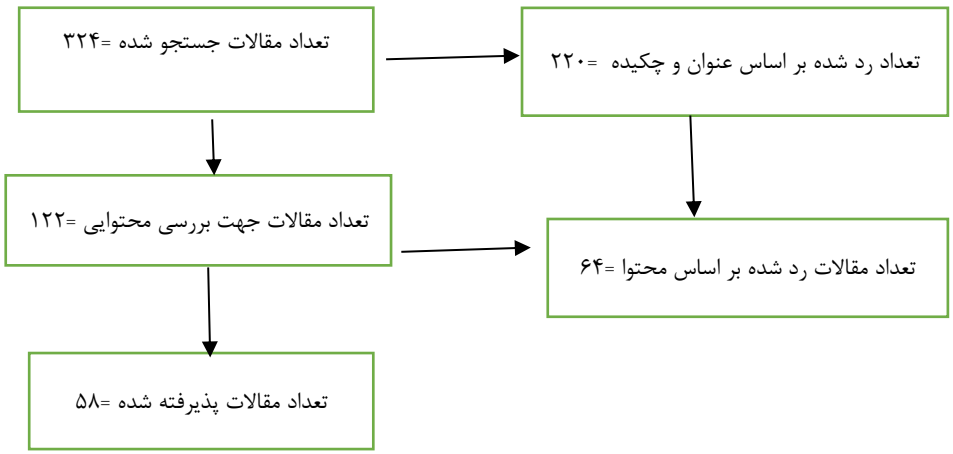
یافته‌های پژوهش

در این پژوهش مقاله‌های چاپ‌شده در پایگاه داده و مجلات معتبر مطابق با استراتژی بیان‌شده در جدول ۱ بررسی‌شده است.

جدول (۱)استراتژی پژوهش جهت جستجوی نظام‌مند مقالات

عنوان استراتژی	معیار پذیرش
زبان تحقیقات	فارسی و انگلیسی
زمان مطالعات	مقالات منتشرشده از سال ۱۳۹۰تا ۱۴۰۲و مقالات انگلیسی منتشرشده از ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲
روش‌های مطالعه	روش‌های کیفی، مطالعات نظری و مطالعات تطبیقی
نوع منابع	مقالات منتشرشده در نشریات معتبر
کلیدواژه‌های فارسی	حق مؤلف، مالکیت فکری، کتابخانه‌های دیجیتال، قانون حمایت از آثار ادبی هنری، کپی‌رایت
کلیدواژه‌های انگلیسی	Copyright, intellectual property, digital libraries
پایگاه‌های موردمطالعه	پایگاه‌های نورمگز، علوم انسانی، مگیران، جهاد دانشگاهی، Science Direct, Emerald, Springer EBSCO, ELSEVIER, Wiley

مطابق کلیدواژه‌های تعیین‌شده و پایگاه‌های داده مدنظر، تعداد ۳۴۲مقاله یافت شد. در این مرحله با بررسی مقاله‌های یافت شده ازنظر محتوا، روش انجام پژوهش و خروجی‌های ارائه‌شده نسبت به پالایش و حذف مقاله‌های غیر مرتبط اقدام شد. شکل ۱ خلاصه‌ای از فرایند بررسی، به همراه تعداد مقاله‌های خروجی هر بخش را نشان می‌دهد.

شکل (۱). مراحل انتخاب مقالات

به دلیل کیفی بودن داده‌ها (text)، از روش کدگذاری باز برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها استفاده شد. در این شیوه کدگذاری، کدها از متن مقاله استخراج می‌شود (کدگذاری مرتبه اول) و سپس بر روی این کدهای استخراج‌شده مجدداً کدگذاری دیگری صورت می‌گیرد که مفاهیم را شکل می‌دهد (کدگذاری مرتبه دوم) و درنهایت بر روی مفاهیم نیز کدگذاری دیگری

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

صورت می‌گیرد تا مقوله‌ها حاصل شود (متن- کد- مفهوم - مقوله). در جدول ۲ نمونه‌ای از کدهای استخراج‌شده به همراه منبع آورده شده است.

جدول (۲). نمونه واحدهای معنایی و کدهای استخراج‌شده

اصل متن	منبع	کد استخراجی
تنوع و تکثر آراء در حقوق مؤلف تا حدی است که طیفی گسترده از نظرات، از لغو کامل حمایت از حق چاپ و نشر این آثار گرفته تا رویکردی معتدل مبتنی بر برقراری موازنه میان حقوق عمومی با حقوق خصوصی را دربرمی گیرد	لعل علیزاده و فدوی، ۱۴۰۱	تنوع و تکثر در قوانین حق مؤلف ایجاد توازن بین حقوق عمومی و خصوصی
براساس داده‌های به‌دست‌آمده، پدیدآور می‌تواند حق مادی خود را به ناشر اثر واگذار نماید. اما حق معنوی غیرقابل‌انتقال است .تمام حقوقی که برای یک اثر فیزیکی در نظر گرفته می‌شود، برای قالب دیجیتال آن نیز مدنظر قرار می‌گیرد و تفاوتی ندارد.	پاپی، ۱۴۰۲	غیر انتقال بودن حقوق معنوی اثر یکسان بودن حقوق معنوی در آثار چاپی و الکترونیکی
امروزه، حق مؤلف مسئله‌ای اساسی در همه کتابخانه‌ها و مراکز خدمات اطلاعاتی است. بااین‌حال تعداد کمی از کتابداران به‌عنوان بخشی از برنامه درسی رسمی LIS در دانشگاه‌ها در مورد حق مؤلف آموزش می‌بینند.	Kawooya, Ferulloand Lipinski (2019)	آموزش حق مؤلف در دانشگاه‌ها ضرورت آگاهی کتابداران از قوانین حق مؤلف
امروزه دادگاه‌ها، توزیع بدون مجوز آثار از طریق اینترنت را مصداق جرائم آسیب رساندن به توانایی صاحبان حق مؤلف در استفاده از بازارهای جدید برای ارتباطات دیجیتالی آثار می‌دانند.	Ginsburg (2017).	حمایت دادگاه‌ها از قوانین حق مؤلف توجه به جرائم حق مؤلف در فضای مجازی
بسترهای تازه‌ای مانند کریتو کامنز روشی برای جبران خلأهای قانونی در قوانین حق مؤلف جهانی و ملی کشورهاست.	Vishwakarma and Mukherjee (2015)	استفاده از فناوری برای حمایت از حق مؤلف

در طی فرایند کدگذاری داده‌ها تعداد ۲۸۰مفهوم از ۵۸ مقاله منتخب شناسایی شد. در مرحله بعدی به تحلیل، ترکیب و تلفیق کدها در قالب مؤلفه‌ها پرداخته شد. در این گام مفاهیم شناسایی‌شده بر اساس میزان تشابه مفهومی دسته‌بندی و ترکیب شدند. در این مرحله کدهای استخراج‌شده در قالب مؤلفه و مؤلفه‌های شناسایی‌شده در سطح بالاتری در قالب ۸ بعد طبقه‌بندی شدند. در این مرحله به‌منظور خلاصه‌نویسی مقالات شماره‌گذاری شدند و در مقابل هر بعد، مؤلفه و مفهوم استخراج کد منابع مورد استناد به‌صورت عددی آورده شده است.

جدول(۳). مؤلفه‌ها و ابعاد شناسایی‌شده در فراترکیب

بعد	مؤلفه	مفهوم	منابع
سیاست‌گذاری	آینده‌نگری	تعیین خط‌مشی و سیاست یکسان برای کتابخانه‌ها، توجه به‌نظام قانون‌گذاری کشور، توجه به‌حق بشر برای دسترسی به آفرینش‌های فکری انعقاد قرارداد بین کتابخانه‌ها و تأمین‌کنندگان محتوا، تعیین سطوح دسترسی برای کاربران لزوم سیاست‌گذاری در استفاده کتابخلنه‌ها از منابع دیجیتال	(۵)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۹)،(۲۱)، (۲۳)،(۲۴)،(۳۲)، (۲۹)، (۴۲)،(۵۱)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

	جهان‌شمولی	برنامه‌ریزی با توجه به پیشرفت‌های جهانی، توجه به قوانین توسعه جهانی، استفاده از فرصت‌های جهانی	(۲)،(۱۵)،(۱۸)،(۲۲)،(۲۵)
	تعهدات بین‌المللی	پایبندی به قوانین بین‌المللی، توجه به تفاوت‌های فرهنگی در معاهدات بین‌المللی، عدم امکان اجرای بعضی قوانین بین‌المللی، کنفرانس برن	(۸)،(۱۶)،(۱۸)،(۲۵)،(۲۶)،(۲۷)،(۴۴)
	قوانین ملی	تنوع و تکثر در قوانین حق مؤلف ، ماده ۸قانون حمایت از مصنفان، حمایت از کتابخانه در قوانین، پیش‌نویس قانون جامع مالکیت فکری، قانون تجارت الکترونیک	(۹)،(۱۴)،(۲۲)،(۲۵)،(۲۹)،(۳۰)،(۵۵)
ماهیت محتوا	اصالت اثر	انتشار برای اولین بار، آثار خلاقانه، خلاقیت در اثر	(۴)، (۷)،(۱۲)، (۱۱)،(۱۳)، (۱۵)،(۱۶)،(۱۹)،(۳۹)،(۵۳)
	آثار مکتوب	منابع دسترسی آزاد، منابع منتشرشده توسط نویسنده، محتوای غیر کاغذی	(۳)، (۶)،(۱۰)، (۱۱)،(۱۳)،(۱۵)،(۱۶)، (۱۹)،(۳۷)،(۵۳)
	آثار غیر مکتوب	منابع مکتوب، کتاب‌های سنتی، کتاب‌های اسکن شده	(۶)،(۱۱)، (۱۳)،(۱۳)،(۱۵)، (۱۶)،(۱۹)،(۳۶)،(۵۳)
	ملیت پدیدآور	ملیت نویسنده، محل نشر، آثار غیر ملی، آثار خارج از ایران	(۲)،(۴)،(۵)،(۸)،(۹)،(۱۳) ،(۱۶)،(۱۹)، (۲۹)، (۴۷)،(۵۱)،
توسعه فناوری‌ها	امنیت اطلاعات	استفاده از فناوری اینترنت اشیاء، استفاده از مخزن دیجیتال، سیستم اطلاعاتی آرشیوی باز، امضای دیجیتالی، ضعف کتابخانه‌های دیجیتال در حفاظت از حق مؤلف در فضای دیجیتال	(۱)، (۳)،(۴)،(۵)،(۷)،(۹)، (۱۱)،(۱۲)،(۱۶)،(۴۳)،(۴۸)،(۵۷)
	محدودیت دسترسی	کنترل دسترسی از طریق فناوری، مدیریت حقوق دیجیتالی، سهولت دسترسی به اطلاعات در کتابخانه دیجیتال، اشتراک‌گذاری غیرمجاز آثار، نقض حقوق مؤلف توسط کاربران،	(۶)،(۹)،(۱۱)،(۱۸)، (۳۸)، (۴۳)،(۴۷)،(۵۱)
حمایت از استفاده‌کنندگان	آینده‌نگری	توجه به شرایط آینده، توسعه فناوری‌های نوین، آینده تکنولوژی	(۱)،(۴)،(۵)،(۸)،(۹)،(۱۱)، (۱۳)،(۱۹)،(۲۰)، (۲۹)، (۴۳)،(۵۱)،
	قانون استفاده منصفانه	حق استفاده منصفانه ، تعیین حجم استفاده در استفاده منصفانه	(۹)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۹)، (۲۱)،(۲۹)، (۴۲)،(۵۱)
	دکترین اولین فروش	دکترین اولین فروش، تفاوت دکترین اولین فروش در املنت کتب الکترونیکی،	(۹)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۹)، (۲۲)،(۲۳)،(۲۴)، (۲۹)، (۴۲)،(۵۱)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

حمایت از صاحبان اثر	حمایت از کتابخانه‌ها	ایجاد توازن بین حقوق عمومی و خصوصی، لزوم تعادل بین حقوق مؤلف و استفاده از آثار علمی لزوم درآمدزایی کتابخانه‌های دیجیتال، دریافت مجوز برای استفاده آموزشی و پژوهشی در کتابخلنه‌ها، توجه به عرف بازار درزمینهٔ حق بهره‌برداری توسط کتابخانه‌ها	(۷)،(۸)،(۹)،(۱۱)،(۱۳)، (۱۴)،(۱۸)،(۱۹)، (۲۹)، (۴۲)،(۵۱)
	دکترین اسقاط حق	دکترین اسقاط حق، ماهیت دیجیتالی و اسقاط حق، اسقاط حق کاربر	(۹)،(۱۳)،(۱۲)،(۱۹) ، (۲۸)، (۴۲)،(۵۱)
	حقوق معنوی	حقوق غیرمادی، دائمی بودن حق معنوی، شمول قوانین در حقوق معنوی	(۵)،(۹)،(۱۱)،(۱۸)، (۳۳)، (۴۲)،(۴۶)،(۵۰)
	قراردادهای حقوقی	زیرساخت‌های قانونی دستیابی به اطلاعات، قراردادهای قانونی،کسب مجوز برای ذخیره ، انتقال و نمایش منابع الکترونیکی	(۶)،(۱۲)،(۱۴)،(۲۱)،(۲۸)،(۳۳)
	رویه‌های دادرسی	لزوم ارائه دیدگاه عدالت محور در حقوق مالکیت فکری، ضمانت اجرایی ، حمایت قانون‌گذار از حق مؤلف، احترام به حقوق معنوی در متون اسلامی، یکسان نبودن رویه دادرسی در جرائم فضای مجازی، تعیین مصادیق تجاوز به حقوق مؤلف،	(۹)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۹)، (۲۹)، (۴۲)،(۵۱)
	تعیین مسئولیت مدنی	مسئولیت مدنی کاربران، مسئولیت میزبان فضای مجازی، مسئولیت مدنی در قراردادها	(۲)،(۶)،(۹)،(۱۱)،(۱۴)، (۱۵)،(۱۹)،(۲۹)، (۳۹، (۴۲)،(۵۱)،
تولیدکنندگان محتوا	پایگاه‌های اطلاعاتی	ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی در کتابخانه دیجیتال، پایگاه‌های اطلاعاتی جهانی	(۳)،(۴)،(۵)،(۹)، (۹)،(۱۱)،(۱۵)،(۱۹)، (۲۹)، (۴۱)،(۵۱)،
	سامانه‌ها	سامانه‌های دسترسی آزاد، سامانه‌های محتوای علمی	(۹)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۹) ، (۲۹)، (۴۲)،(۵۱)
	دیجیتال‌سازی	تکثیر موقت، افزایش منابع دیجیتال، دیجیتال‌سازی، استفاده از منابع مکتوب به‌صورت اسکن	۳)،(۴)،(۵)،(۸)، (۹)،(۱۱)، (۱۲)،(۱۹) ، (۲۹)، (۴۲)،(۵۱)،
ماهیت استفاده	نوع کتابخانه	کتابخانه غیرانتفاعی، کتابخانه ه ای عمومی، کتابخانه دانشگاهی، شرایط کتابخانه برای تکثیر اثر	(۴)،(۵)،(۹)،(۱۰)، (۱۱)،(۱۳)،(۱۴)، (۱۷)،(۱۹)،(۴۸)،(۵۳)
	هدف استفاده	هدف کاربر، اهداف آموزشی، هدف استفاده‌کننده، درخواست استفاده‌کننده	(۳)،(۴)،(۵)،(۸)،(۹)، (۱۱)،(۱۲)،(۱۹)، (۲۹)، (۴۲)،(۵۱)،
	نوع دسترسی	امانت مجازی، امانت الکترونیک،؛	(۲)، (۵)،(۶)،(۸)،(۱۰)، (۱۱)،(۱۲)،(۱۳)،(۱۴)،(۱۶)،(۱۸)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

فرهنگ‌سازی	میزان آگاهی کاربران	ناآگاهی افراد جامعه از جرائم حق مؤلف، عدم آگاهی از قوانین حق مؤلف در فضای مجازی، عدم آگاهی از نحوه دادرسی به جرائم حق مؤلف	(۹)،(۱۱)،(۱۲)،(۱۷)،(۱۸)،(۱۹)،، (۲۹)، (۳۲)،(۳۳)،(۳۵)،(۳۷)،(۴۰)،(۴۱)،(۵۶)
	شفافیت قوانین حق مؤلف	عدم آگاهی مدیران کتابخانه‌های دیجیتال از قوانین و مجوزهای حقوقی	(۱)، (۴)،(۵)،(۹)،(۱۰)، (۱۱)،(۱۳)،(۱۴)،(۱۵)،(۱۷)، (۱۸)،(۱۹)،(۲۰)،(۲۸) (۳۸)،(۴۹)،(۵۲)
	آگاهی مدیران کتابخانه‌ها	پیچیدگی قوانین حق مؤلف، قابل تفسیر بودن قوانین حق مؤلف، تفاوت قوانین حق مؤلف در کشورهای مختلف ، تصریح در قوانین، ابهام در تعیین مسئولیت کتابخانه‌های دیجیتال	(۸)، (۱۲)،(۱۳)،(۱۵)، (۲۲)،(۲۷)،(۲۸)، (۵۳)

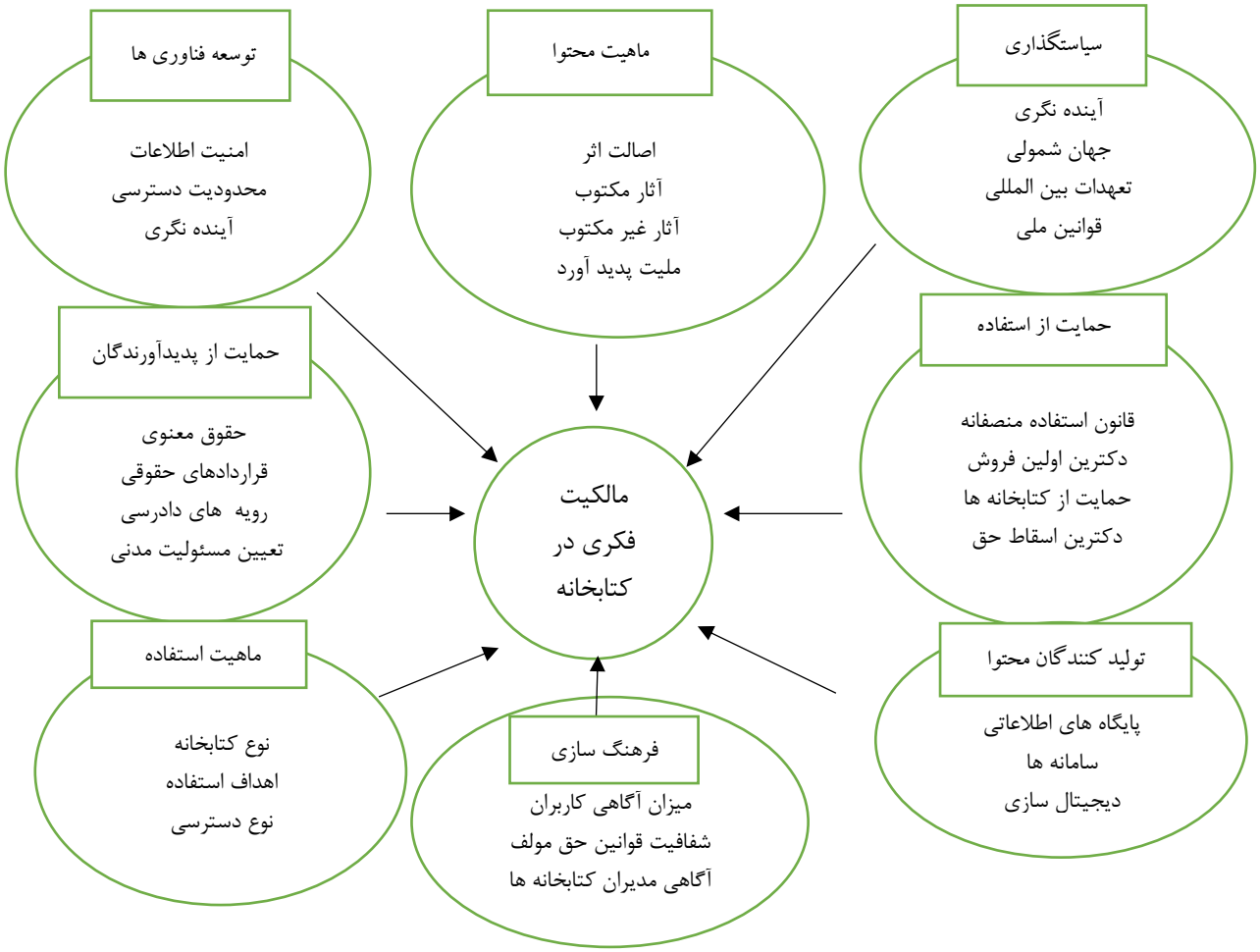
در ارزیابی کیفیت مطالعات تحقیق اصلی، محقق از ابزار ارزیابی تحقیق کیفی گلین برای ارزیابی مطالعات استفاده می‌کند که شامل سؤال‌هایی است که کمک می‌کند تا بررسی‌ها معقول به نظر برسد. علاوه بر این برای سنجش پایایی کدهای استخراج‌شده از روش توافق بین دو کدگذار استفاده‌شده است. به صورتی که علاوه بر پژوهشگر که اقدام به کدگذاری اولیه نموده است پژوهشگر دیگری نیز همان متنی که خود پژوهشگر کدگذاری نموده را بدون اطلاع از کدهای وی به‌طور جداگانه کدگذاری می‌کند. درصورتی‌که کدهای این دو پژوهشگر به هم نزدیک باشد نشان‌دهنده توافق بالای این دو کدگذار است. به همین منظور، تعداد هفت مقاله از مقاله‌هایی که توسط پژوهشگر کدگذاری شده بود به‌صورت تصادفی انتخاب شد و در اختیار یکی از خبره‌های حوزه حقوق مالکیت فکری قرار گرفت . نتایج اعتبار سنجی کدها در جدول ۴نشان داده‌شده است.

جدول (۴) نتایج اعتبار سنجی کدگذاری مقالات

		کدگذاری پژوهشگر		
		مشترک	غیرمشترک	جمع
کدگذاری خبره	مشترک	۲۸	۲	**۳۰**
	غیرمشترک	۷	۰	**۷**
	جمع	۳۴	۳	**۳۷**

همان‌طور که در جدول۴ مشاهده می‌شود پژوهشگر ۳۷ کد و خبره دیگر ۳۰کد را استخراج کرده اندکه از این تعداد ۲۸ کد مشترک است. ضریب کاپا بین صفر تا یک است. اگر میزان شاخص کاپا بین ۶۱ تا ۸۱ درصد باشد معتبر و اگر بالاتر از ۸۱ درصد باشد عالی است (گول، ۲۰۱۴). شاخص پایا در این پژوهش، ۷۵درصد است که معتبر است. نتایج تحلیل و الگوی استخراج‌شده ارائه می‌شود. درنهایت کدهای استخراج‌شده در قالب ۱۸ مؤلفه و مؤلفه‌های شناسایی‌شده در سطح بالاتر در قالب ۸ بعد طبقه‌بندی شدند.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

شکل(۲). مؤلفه‌های مؤثر بر کاربرد حق مؤلف در کتابخانه‌های دیجیتال

پس از تعیین عوامل مؤثر بر کاربرد حق مؤلف در کتابخانه‌های دیجیتال برای تعیین اولویت هر یک از عوامل پرسشنامه‌ای در اختیار ۱۲نفر از خبرگان رشته‌های حقوق و کتابداران کتابخانه‌های دیجیتال قرار گرفت. تحلیل نظرات با آمار استنباطی غیرپارامتریک فریدمن انجام شد. بر اساس این آزمون عوامل شناسایی‌شده مؤثر بر کاربرد حق مؤلف در کتابخانه‌های دیجیتال به شرح جدول۵ به دست آمد.

جدول(۵). اولویت‌بندی عوامل بر اساس آزمون آمار استنباطی غیر پارامتریک فریدمن

عوامل مؤثر	مقدار آزمون فرید من	رتبه	عوامل مؤثر	مقدار آزمون فرید من	رتبه
توسعه فناوری‌ها	۱۲/۸۴	اول	فرهنگ‌سازی	۷/۲۸	**پنجم**
ماهیت استفاده	۱۲/۶۹	دوم	حمایت از استفاده‌کنندگان	۶/۷۵	**ششم**
حمایت از پدیدآورندگان	۸/۹۶	سوم	تولیدکنندگان محتوا	۵/۲۱	**هفتم**
سیاست‌گذاری	۷/۴۳	چهارم	ماهیت محتوا	۴/۴۵	**هشتم**

در آزمون فریدمن می‌توان اولویت‌بندی عوامل را از میانگین رتبه بیشتر به کمتر انجام داد. نتایج آزمون نشان داد؛ در این آزمون بیشـــترین مقدار میانگین ۱۲/۸۴اســـت، بدین ترتیب عامل «توســـعه فناوری‌ها» از بالاترین درجه اهمیت و رتبه اول برخوردار

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

است. همچنین عوامل «ماهیت استفاده » و «حمایت از پدیدآورندگان » به‌عنوان رتبه دوم و سوم اهمیت قرار دارند. از طرف دیگر عوامل «ماهیت محتوا»، «تولیدکنندگان محتوا» و «حمایت از استفاده‌کنندگان » به ترتیب از کمترین درجه اهمیت برخوردار هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس مدل پیشنهادی پژوهش، سیاست‌گذاری، ماهیت محتوا، توسعه فناوری‌ها، حمایت از استفاده‌کنندگان، حمایت از پدیدآورندگان، تولیدکنندگان محتوا، فرهنگ‌سازی و ماهیت استفاده از مهم‌ترین عوامل تاثیرگذاردر کاربست قوانین حق مؤلف برای دسترس‌پذیر ساختن اطلاعات برای کاربران کتابخانه‌های دیجیتال است. در این راستا(رادفر، ۱۳۹۸) نیز؛ توسعه قوانین قدرتمند حق مؤلف برای منابع دیجیتالی، استفاده از فناوری برای کنترل دسترسی، امضای قراداد برای دسترسی قانونی به منابع دیجیتال و فرهنگ‌سازی را برای کمک به کتابخانه‌های دیجیتال بررسی کرد. تشابه یافته‌های این پژوهش، با پژوهش رادفر را می‌توان ناشی از محدودیت قوانین مرتبط با کتابخانه‌های دیجیتال در دسترسی قانونی به منابع و یکسان بودن قوانین بر منابع قانونی موردبررسی در این دو پژوهش و تأکیدی بر قانونی بودن راهکارهای پیشنهادی دانست.

سیاست‌گذاری: به‌طورکلی سیاست‌گذاران، حکومت‌ها و مسئولان ملی، در فرایند سیاست‌گذاری و اجرای مقررات حق مؤلف نقشی کلیدی دارند. سطح ملی سطحی است که به طو معمول مردم ارتباط روشن‌تری با سیاست‌گذاری حق مؤلف دارند. بااین‌وجود سازمان‌ها و مجامع فراملی مهمی مانند سازمان تجارت جهانی، معاهده تریپس، سازمان جهانی مالکیت فکری وجود دارند که بر سیاست‌گذاری ملی تأثیرگذار هستند. قوانین حق مؤلف معمولاً توسط مقامات و قانون‌گذاران رده‌بالای کشوری تدوین می‌شود و مدیران و گردانندگان کتابخانه‌های دیجیتال دخالت چندانی در تدوین قوانین ندارند و این مسئله می‌تولند یکی از چالش‌های قانون‌گذاری در حق مؤلف کتابخلنه‌های دیجیتال باشد. اما تدوین آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های داخلی در کتابخانه‌های دیجیتال معمولاً بر عهده مدیران و کارشناسان این مجموعه‌هاست. در همین راستا، رتناریا (۲۰۲۰)دریافت که استفاده از قوانین جهت بهره‌مندی از استثنائات استفاده آموزشی کتابخانه‌های دیجیتالی و مؤسسات مشابه و یا توجه به برنامه‌ریزی برای کسب مجوز از مالکان حق مؤلف می‌تواند کتابخانه‌های دیجیتال را تقویت کند. همچنین، بیگ زاده و رسولی(۱۳۹۹) . دریافتند که با توجه به ویژگی فضای مجازی و توسعه روزافزون این فضا، قانون‌گذار ایرانی باید در قوانین آتی توجه ویژه‌ای به آن داشته باشد.

توسعه فناوری: پیش‌بینی روندهای آتی در فناوری‌های نوین ودرک ارتباط آن‌ها با حقوق مالکیت فکری، به قانون‌گذاران و پژوهشگران این امکان را می‌دهد که از پیش، قوانین مناسب و قابل تطبیقی را تدوین کنند. همچنین، ایجاد چارچوب‌های حقوقی منعطف برای استفاده بهتر از فناوری‌ها و جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی از فناوری‌های نوپدید به کمک مطالعات تحقیق و توسعه حقوق مالکیت فکری ممکن خواهد بود. برای مثال، با توجه به گسترش استفاده از فناوری‌های متاورس و واقعیت مجازی، به‌زودی نیاز به تدوین و تصویب قوانین جدیدی را مطرح می‌کند که بتوانند از آثار هنری، اختراعات و تولیدات علمی در این فضاهای دیجیتال حفاظت کنند.

ماهیت محتوا: کتابخانه‌های دیجیتالی برخلاف کتابخانه‌های سنتی از منابع مختلفی برای ارائه خدمات اطلاعاتی استفاده می‌کنند. این منابع محتوای یکسانی ندارند و از برنامه‌های نرم‌افزاری تا کتاب‌های سنتی را دربرمی گیرند. از حیث وضعیت حقوق چاپ و نشر و به‌ویژه وضعیت حقوقی دسترسی به آن‌ها، کتب دیجیتالی به سه دسته تقسیم می‌شوند نخست، آثار دارای حق چاپ و نشر؛ دوم، آثاری که صاحب حق چاپ و نشر آن ناشناس است و سرانجام، آثاری که تجدید چاپ نمی‌شوند. یک اثر ادبی و هنری در صورتی از حمایت‌های قانونی برخوردار می‌شود که به‌صورت ابتکاری و اصیل پدید آمده باشد. یعنی، اثر ادبی و هنری باید حاصل و تجلی ابتکارات و خلاقیت‌های پدیدآورنده و انعکاسی از افکار او باشد. به‌طور حتم، آثار دسته اولی در شمول این قانون قرار می‌گیرند. مؤلفه دیگری که در این بعد مطرح است، ملیت پدیدآورنده اثر است. کنوانسیون برن به معیارهای حمایتی گسترده‌ای ازجمله حمایت بر اساس تابعیت پدیدآورنده، محل سکونت

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

پدیدآورنده و محل انتشار اثر« در ماده‌ی ۳ توجه نموده و این به آن معناست که انتشار یک اثر ادبی و هنری در هر یک از کشورهای عضو این کنوانسیون، موجب شمول حمایتی اثر به قلمرو سایر کشورهای عضو شده و کشورهای عضو این کنوانسیون هم باید حقوق مؤلف آن را به رسمیت بشناسند چراکه بنا به اصل »رفتار ملی«در حقوق مالکیت فکری، کشورهای عضو یک معاهده باید با اتباع سایر اعضا، رفتاری برابر با رفتار با اعضا خود داشته باشند. با توجه به عدم عضویت ایران در کنفرانس برن، قانون‌گذار ایرانی نسبت به آثاری که برای نخستین بار در خارج از ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجراشده باشد، موضعی متفاوت در پیش‌گرفته است. در خصوص آثار ادبی و هنری و این‌چنین حمایت را منتفی دانسته است.

نوع استفاده: در بعد نوع استفاده، هدف استفاده‌کننده، نوع کتابخانه، وضعیت دیجیتال‌سازی وامانت الکترونیکی مؤلفه‌های مؤثری هستند. در ماده ۳۶ پیش‌نویس قانون جامع مالکیت ادبی و هنری آمده است:«هر کتابخانه‌ای که به‌صورت غیرانتفاعی اداره می‌شود اجازه تکثیر اثر بدون مجوز از سوی پدیدآور ربا رعایت ماده ۳۲ را دارد. دراین‌بین هدف استفاده باید در راستای استفاده آموزشی و پژوهشی باشد که در این مورد کاربر باید به این اهداف پایبند باشد. همچنین، قانون‌گذار در صدر مادهٔ ۱۲ قانون تجارت الکترونیک ۱۳۸۲ش، با این عبارت که «حق تکثیر، اجراء و توزیع (عرضه و نشر) آثار ... به‌صورت داده‌پیام منحصراً در اختیار مؤلف است ...«، لزوم کسب اجازه از مؤلف برای ارائه اثر وی به‌صورت دیجیتال در کتابخانه‌های یادشده را تقویت می‌نماید. باوجوداین، می‌توان گفت این ماده دربارهٔ عرضه و نشر و به عبارتی تکثیر، اجرا و عرضه و نشر و به عبارتی تکثیر، اجرا و توزیع آثار موردحمایت به‌صورت داده‌پیام قاعده وضع کرده است و به نظر نمی‌رسد دربارهٔ صرف تکثیر و نمایش بر روی صفحه رایانه در کتابخانه‌های دیجیتال مصداق داشته باشد. از مفاد این قانون چنان برمی‌آید که کتابخانه‌های دیجیتال فقط در قالب امانت دیجیتال قادر به ارائه آثار دیجیتال‌سازی شده هستند.

حمایت از حقوق پدیدآورندگان: مهم‌ترین هدف هر نظام مالکیت فکری اطمینان دادن به پدیدآورنده است که به‌صورت انحصاری حق استفاده از منافع اقتصادی پدیدهٔ فکری خود را دارد و حقوق از آن حمایت می‌کند. حقوق معنوی به دلیل غیرقابل واگذاری و دائمی‌بودن، موردحمایت قوانین بین‌المللی و داخلی است و نباید عنوان کتاب، نام پدیدآورنده و محتوای اثر ، چه داخلی و چه خارجی، بدون اجازه صاحب آن تغییر یابد. کتابخانه‌های دیجیتال می‌توانند با تدوین قراردادهای حقوقی با ناشران و پدیدآورندگان امکان تکثیر کتاب‌های دارای مجوز حق مؤلف را برای خود ایجاد کنند. در این مورد ایجاد رویه‌های قضایی روشن به حفظ حقوق پدیدآورندگان کمک می‌کند.

حمایت از حقوق استفاده‌کنندگان: قوانین حق مؤلف اگرچه در راستای حمایت از مالکیت مادی و معنوی صاحبان آثار تدوین‌شده‌اند؛ اما همواره نسبت به فعالیت‌های علمی و گسترش اطلاعات در جامعه نگاه حمایتی داشته‌اند. هدف اصلی قانون حق مؤلف، پاسداری از حقوق مادی و معنوی پدیدآورنده اثر و اطمینان از این است که جامعه به اطلاعات موردنیاز خود دست خواهد یافت. درواقع هدف قانون حق مؤلف ایجاد تعادل است، تعادل بین حقوق عمومی استفاده از منابع شامل قوانین حق مؤلف و صاحبان حق مؤلففرولو[1](۲۰۰۸). کتابخانه‌های دیجیتالی با چالش بزرگ حق مؤلف مواجه هستند که می‌تواند آن‌ها را در ارائه خدمات مؤثر و موردنیاز به جامعه کاربران بازدارد؛ زیرا اساس این نوع کتابخانه‌ها مبتنی بر محتوای دیجیتالی است. یک کتابخانه دیجیتالی مجموعه‌ای مدیریت‌شده، سازمان‌یافته و منسجم حاوی اشیای اطلاعاتی دیجیتالی شده از قبیل داده‌های متنی، عددی، تصویری، صوتی و ویدئویی است که به کمک فناوری‌های دیجیتالی از روش‌ها و ابزارهای جدیدی برای مدیریت منابع اطلاعاتی(مانند: انتخاب، سازمان‌دهی، جستجو، دسترسی، بازیابی، حفاظت و نگهداری منابع اطلاعاتی استفاده می‌کند. قانون حق مؤلف از طریق استثناهایی مانند حق استفاده منصفانه ، دکترین اولین فروش، امکان دریافت مجوز از ناشران و قوانین انعطاف‌پذیری در موردحمایت از کتابخانه‌ها می‌تواند به کتابخانه‌های دیجیتال درزمینه دستیابی افراد جامعه به اطلاعات کمک مؤثری کند.در همین زمینه، پاپی (۱۴۰۲) دریافت که اقدامات

[1] - Ferullo

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

قانونی و تصویب قوانین حق مؤلف تنها بخشی از حمایت‌های قانونی از پدیدآورندگان آثار را پوشش می‌دهد؛ بخشی دیگر، مربوط به اقدامات فنی و پیشگیری از تهدیدات فنی است که نبود آن‌ها نیز نقض حق مؤلف منابع اطلاعاتی در سامانه‌های اطلاعاتی را به همراه دارد. همچنین گادامز(۲۰۲۳) در پژوهشی به نتیجه رسید که با پیشرفت فناوری‌های اطلاعاتی چالش‌های حقوقی درزمینه حق مؤلف اجتناب‌ناپذیر است و غلبه بر موارد نقض قوانین حق مؤلف با اشتراک‌گذاری فایل، نیازمند یافتن راه‌حل‌های پیش گیرانه و استفاده از فن‌آوری، مانند استلنداردهای ابرداده برای ایجاد تعادل بین حقوق صاحبان حق مؤلف و استفاده از نوآوری‌های علمی است. تولیدکنندگان محتوا: کتابخانه‌های دیجیتال با استفاده از روش دیجیتال‌سازی (Reproduction) به تکثیر موقت آثار دسته اول می‌پردازند و از طریق امانت الکترونیکی آن را در اختیار کاربران قرار می‌دهند در این مورد باید به این نکته توجه کنند که در قوانین بعضی کشورها تصریح‌شده است که کتابخانه فقط می‌تواند از آثاری نسخه‌برداری کند که قبل آن را خریداری کرده و در مجموعه خود از آن نگهداری می‌کند. طبق این محدودیت چنانچه اثری از طریق امانت بین‌کتابخانه‌ای در اختیار کتابخانه قرار گیرد. امکان نسخه‌برداری اثر در صورت درخواست کاربر منتفی است. بسیاری از منابع کتابخانه‌های دیجیتال از طریق وب‌سایت‌ها و سامانه‌های الکترونیکی داخل و خارج از کشور تهیه می‌شود. توجه به اعتبار این سامانه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی و قوانین کشورهای ارائه‌دهنده این محتوا در کتابخانه‌های دیجیتال ضرورت دارد.

فرهنگ‌سازی : در این بعد سه مؤلفه آگاهی جامعه، شفافیت قوانین، آگاهی مدیران و تعیین مسئولیت‌های مدنی شناسایی‌شده‌اند. جامعه می‌تواند شامل کاربران کتابخانه‌های دیجیتال، نویسندگان و صاحبان آثار باشد. شفافیت قوانین مربوط به مواردی است که قوانین حق مؤلف بابیان مبهم موجب سوءبرداشت‌ها توسط استفاده‌کنندگان و مدیران کتابخانه‌های دیجیتال شده است. در همین راستا لعل علیزاده و فدوی(۱۴۰۱) دریافتند که بازنگری در قوانین سخت‌گیرانه حقوق مؤلفان به نفع تولید دانش و اطلاعات و فرهنگ عمومی، و نیز گسترش قوانین کپی‌رایت در جهت کمک به تولید دانش اطلاعات و فرهنگ، ضروری است. مؤلفه دیگری که در این بعد شناسایی شد، مؤلفه آگاهی مدیران است که با توجه به مبانی و هدف پژوهش، مدیران شامل دو دسته کتابداران و مدیران ارشد و میانی کتابخانه‌های دیجیتال هستند که تاثیر زیادی بر سیاست‌ها و عملکردهای این نوع کتابخانه‌ها دارند. و این در حالی است که جای مسائل مربوط به حق‌مؤلف و قوانین مربوط به آن در منابع درسی دانشجویان رشته علم اطلاعات و دانش شناسی در دانشگاه‌ها خالی است. آگاهی مدیران کتابخانه‌های دیجیتال و کتابداران نسبت به قوانین جدید و راهکارهای قانونی می‌تواند کتابخانه‌ها را در تقویت منابع و کاربران در استفاده مناسب از منابع این نوع کتابخانه‌ها یاری کند. از دیگر مؤلفه‌های شناسایی‌شده در این بعد، تعیین مسئولیت‌های مدنی است. در حقوق مسئولیت مدنی هرگاه کسی سبب ورود ضرر به دیگری شود، با جمع سایر شرایط، مسئول جبران خسارت‌های وارده به زیان‌دیده است. در فضای مجازی و در ارائه اطلاعات در کتابخانه دیجیتال ممکن است در زمان ارائه یا استفاده از اطلاعات، خسارت‌هایی به پدیدآورندگان وارد شود.

تقدیر و تشکر

نویسنده اول مقاله بر خود الزم می‌داند از راهنمایی همکاران در تهیه و نگارش این مقاله تقدیر و تشکر نمایند

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌ها است.

مشارکت نویسندگان

دکتر علی ساعتچی: نظارت بر مراحل انجام پژوهش ، بررسی و کنترل نهایی کردن مقاله

حدیثه قنبری: جمع‌آوری داده‌ها، تهیه پیش‌نویس مقاله، انجام اصلاحات و مراحل انجام مقاله.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

انیس میری: مرور و مطالعه مقاله ، بررسی تحلیل و تفسیرهای اطلاعات و نتایج، نهایی کردن مقاله

تعارض منافع

این پژوهش برگرفته از پژوهشی علمی است و با منافع هیچ ارگان و سازمانی در تعارض نیست.

سپاسگزاری

از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

منابع

Afshar, Zohreh and Ghaemizadeh, Mahmoud. (2014). Article 8 of the Law on the Protection of Authors, Composers and Artists of 1969: A Response to the Legal Concerns of the Founders of Public-Educational Digital Libraries. Library and Information 17(2)32-23. (Persian)

Akhavanfard, Masoud and Safarzadeh Baghal, Hamid. (2019). The copyright of libraries in Iran and France and its infringement with a view to the regulations for the preservation and storage of sacred defense documents. Quarterly Journal of Sacred Defense Studies 6(2)123-143. (Persian)

Amani, Zahra, & Mohammadi, Pejman. (2023). A study of the protection of user-generated content through the literary and artistic property rights system in Iran and the United States of America. Bi-Quarterly Journal of Research and Development in Private Law, 1(1), 52-78. (Persian)

Amozgar, Sima; Norouzi, Alireza; and Sarafzadeh, Maryam. (2012). Analysis of issues and challenges of copyright of digital text resources from the perspective of managers of academic digital libraries in Tehran. Library and Information Science 25(1)29-59. (Persian)

Chaturvedi Aishwarya(2024). Law libraries, copyright and digital lendingوThe Journal of World Intellectual Property531-515.

Favale, Marcella (2012)." The Right of Access in Digital Copyright: Rightof the Owner or Right of the User?".The Journal of World Intellectual Property,15 (1): 1–25.

Fromer, J. C. (2022). An information theory of copyright law. Emory LJ, 64, 71.

Guadamuz, A. (2023). A scanner darkly: Copyright liability and exceptions in artificial intelligence inputs and outputs. GRUR International, 2, 2024.

Griffin, GH. (2019). An Historical Solution to the legal challenges posed by peer-to-peer file sharing and digital rights management technology. Journal of Computer, Media and Telecommunications Law. 78(15): 1- 25 .

Ginsburg, J. C. (2017). Copyright and control over new technologies of dissemination. In Law and Society Approaches to Cyberspace (pp. 385-419). Routledge.

Habiba, Saeed and Zahra Shakeri (2012). A discussion on the limitations and exceptions of literary and artistic property rights, Journal of Comparative Law Studies, 1(48). (Persian)

Habibi, Arash. (1400). Advanced Research Methods. Tehran: Naroon. (Persian)

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

Hajizadeh, Sara, Koosha, Abutaleb, and Sadeghi, Hossein. (1401). The Human Rights Basis of Exceptions to the Protection of Literary and Artistic Works. International Legal Research, 15(55), 25-42. (Persian)

Jafarpour, Yasman and Shakeri, Zahra. (2018). The interests of museums and public libraries in limiting copyright. Bi-Quarterly Journal of Humanities Development, 1(1), 83-100. (Persian)

Kawooya, D., Ferullo, D., & Lipinski, T. (2019). Library and information science curriculum in a changing professional landscape: the case of copyright education in the United States. Journal of Copyright in Education & Librarianship, 3(2).

Lal Alizadeh, Mohsen and Fadavi, Ahmad. (1401). Legal Challenges of Online Digital Libraries. Information Management Sciences and Technologies, 8(2), 231-256. (Persian)

Michael G. Anderson & Paul F. Brown(1993). "The Economics Behind Copyright Fair Use: A Princioled and Predictable Body of Law", 24 LoY. U. CHI. L.J. (1993), p. 143.

Mirshamsi, Mohammad Hadi, & Hamedi, Milad. (2018). Intellectual Property Rights in the Copyright System; A Theoretical Approach. Quarterly Journal of Research and Development in Comparative Law 1(1)402-428. (Persian)

Papi, Zeinab. (2023). Presenting a proposed framework for technical requirements for copyright protection of information resources in the information systems of the National Library and Archives Organization of Iran; using the Fuzzy Delphi technique. Journal of Information Processing and Management, 39(2)(503-533. (Persian)

Papi, Zeinab. (2023). Analysis of copyright protection in libraries; Case study of the role of the National Library of Iran in the position of authority of Iranian libraries. Library and Information, 27(2), 5-41. (Persian)

Pedley, Paul (2007)."Digital copyright". London: facet publishing.

Radfar, Hamid Reza. (2019). Copyright in cyberspace with emphasis on digital libraries. Interdisciplinary Studies in Media and Culture (Media and Culture), 9(1 (17th issue), 87-107. (Persian)

Rosenfield, H. N.,(1974). "Constitutional Dimension of Fair Use in Copyright Law". Notre Dame Law., No. 50, p. 325.

Safaei, Hossein and Afshar Ghochani, Zohreh. (2016). Copyright in the Digital Library. Comparative Law Studies 7(1), -251.-255. (Persian)

Sandelowski, M.; Barros, J. (2007), Handbook for synthesizing qualitative research, Springer publishing company Inc.

Saunders, D. (2023). Authorship and copyright. Routledge.

U.S. Copyright Office. 1998. The Digital Millennium Copyright Act of 1998. Available at: copyright.gov/

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]

Legislation.

Shoja, Mohammad Javad and Alwankar, Elham Sadat. (2013). The development of digital libraries and the outcome of literary and artistic property rights from the perspective of comparative and international law. Legal Research, 12(23), 184-214. (Persian)

Zarkalam, Sattar (2011) Literary and Artistic Property Rights. Tehran: Samt Publications. (Persian)

Wang,Wing and Tomas A. Lipinski(2024). A study on copyright issues of different controlled digital lending (CDL) modes, Journal of Librarianship and Information Science, Vol. 56(4) 1071–1086.

Vishwakarma, P., B. Mukherjee and . 2015. Knowing Protection of Intellectual Contents in Digital Era.Hersey: Igi Global.

Wahid, ratnaria (2017). Libraries and technology: Canadian and Malaysian copyright exceptions. Library Management, 38 (8/9), 415–425.

WIPO (2023). Member States. Retrieved 11/11/2023 from: https://www.wipo.int/members/en/

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-10]